

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: РОЗВИТОК ФОРМ УЧАСТІ
ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ
САМОВРЯДУВАННІ

Виконав:
ст. гр. ПУАМ-21
ДНЕСЬ Святослав

Науковий керівник:
Д.е.н., професор
Васіна А.Ю.

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	5
1.1 Участь громадськості у місцевому самоврядуванні як чинник забезпечення його ефективності	5
1.2 Законодавчо-нормативне забезпечення участі громадськості у місцевому самоврядуванні	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	18
2.1. Аналіз дієвості форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні	18
2.2 Залучення громадськості в процеси вироблення й прийняття публічно-управлінських рішень	25
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ФОРМ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	32
3.1. Удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до прийняття рішень органами місцевого самоврядування	32
3.2 . Активізація участі громадськості у місцевому самоврядуванні з використанням інструментів електронного урядування	38
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність проблеми. Розвиток форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні є актуальною проблематикою, оскільки вона безпосередньо впливає на ефективність управління територіальними громадами, прозорість прийняття рішень і демократизацію суспільства. У сучасних умовах децентралізації в Україні, яка передбачає передачу значної частини повноважень і ресурсів органам місцевого самоврядування, участь громадян стає ключовим елементом сталого розвитку громад.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Розвитку форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні вивчали А.Васіна, Н.Кривокульська, Ю.Богач, Берданова О. В., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Колтун В. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф.. Однак, в сучасних умовах постає потреба дослідження окресленої проблематики із врахуванням сучасних вимог.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних положень та вироблення практичних рекомендацій щодо розвитку форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні.

Досягнення поставленої мети потребує реалізації таких завдань як:

- вивчити участь громадськості у місцевому самоврядуванні як чинник забезпечення його ефективності;
- проаналізувати законодавчо-нормативне забезпечення участі громадськості у місцевому самоврядуванні;
- провести аналіз дієвості форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні;
- оцінити залучення громадськості в процеси вироблення й прийняття публічно-управлінських рішень;
- розробити пропозиції щодо удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до прийняття рішень органами місцевого самоврядування;

- навести рекомендації щодо активізації участі громадськості у місцевому самоврядуванні з використанням інструментів електронного урядування

Об'єктом дослідження виступає розвиток форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні, а саме Великобerezовицькій територіальній громаді.

Предметом дослідження є механізми та інструменти розвитку форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи використано різні методи наукових досліджень, а саме: синтезу, системного аналізу, методи графічної подачі інформації, методи індукції та дедукції, порівняння, аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо розвитку форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні.

Практична значущість результатів проведеного дослідження полягає у формуванні практичних рекомендацій з форм участі у місцевому самоврядуванні, які можуть бути впроваджені у практиці діяльності Великобerezовицької селищної ради.

Апробація. Результати дослідження презентовано під час роботи наукових конференцій, за результатами роботи яких опубліковано тези доповідей [21;22],

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

1.1. Участь громадськості у місцевому самоврядуванні як чинник забезпечення його ефективності

В сучасних умовах обмеженості матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів та підвищених викликів і загроз військового стану, органи місцевого самоврядування здійснюють свою діяльність, орієнтовану на забезпечення розвитку громади та досягнення належного рівня добробуту населення. Це створює необхідність застосування ефективних механізмів взаємодії з громадянами, встановлення зворотного зв'язку для врахування потреб і інтересів різних соціальних груп, а також залучення їх до процесу прийняття управлінських рішень. Саме участь громадськості у місцевому самоврядуванні, на сьогодні, може стати тим додатковим драйвером розвитку громади, що проявлятиметься як у досягненні синергетичного ефекту при забезпеченні місцевого розвитку, так і у алокації нових ідей та шляхів їхнього втілення для досягнення суспільного добробуту в територіальній громаді.

Участь громадськості у місцевому самоврядуванні може бути різною, жителі громади можуть долучатись до процесу прийняття публічних управлінських рішень на різних етапах та у різних формах прояву такого залучення.

З огляду на вказане, в рамках вивчення цієї проблематики, важливо розуміти суть базових категорій, що розкривають її зміст, та ті наукові підходи, які напрацьовані теорією та практикою публічного управління щодо участі громадськості у місцевому самоврядуванні. Так, зокрема, важливо розуміти та розмежовувати зміст таких категорій як «громадська участь» та «залучення громадськості». В цьому плані зазначимо, що на сьогодні в теорії публічного управління є різні підходи до трактування цих дефініцій, узагальнюючи які можна навести наступні визначення.

Так, зазначимо, що категорія «громадська участь» трактується фахівцями, як «система дій, методів, інструментів та механізмів (об'єднаних логікою відповідного алгоритму) участі громадян у визначенні та вирішенні їхніх проблем та адвокації інтересів у громаді» [12], тоді як «залучення громадян» ототожнюється із «долученням громадян до ініціатив органів місцевої влади», то ініціатива при процесі участі може надходити лише від громадян» [11]. Важливо зауважити, що незважаючи на те, що і залучення і участь громадян у місцевому самоврядуванні здійснюються з метою покращення добробуту, ініціювання відбувається по різному. У випадку залучення громадян ініціатором виступає місцевого самоврядування, а векторна направленість ініціативи буде згори донизу, тоді як ініціатором участі громадян виступають самі мешканці громади, а векторна напрямленість ініціативи буде іти знизу догори.

Інша дефініція, зміст якої важливо розглянути є «форми участі». Зміст її розглядається як «залучення громадян до процесу управління громадою, що закріплюється законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки» [16].

Зазначимо, що громадськість може долучатися до прийняття управлінських рішень на різних етапах та щодо вирішення різних питань. Також рівень участі у кожному окремо взятому випадку може різнитися залежно від того, наскільки активною та результативною є така участь.

Питання участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень щодо вирішення проблем місцевого розвитку виступали об'єктом наукового пошуку різних науковців. Так, наприклад вперше типологію рівнів участі громадян у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку висвітлено Шеррі Арнштайн, яка сформувала «драбину громадянської участі». Так, науковиця запропонувала розмежувати поняття «громадянської участі» на три різних рівні, а саме: «неучасть; символічні заходи та громадянська влада» [15], які охоплюють 8 сходинок, проходячи які суспільство має змогу піднятися до справжньої громадянської участі (рис.1.1).

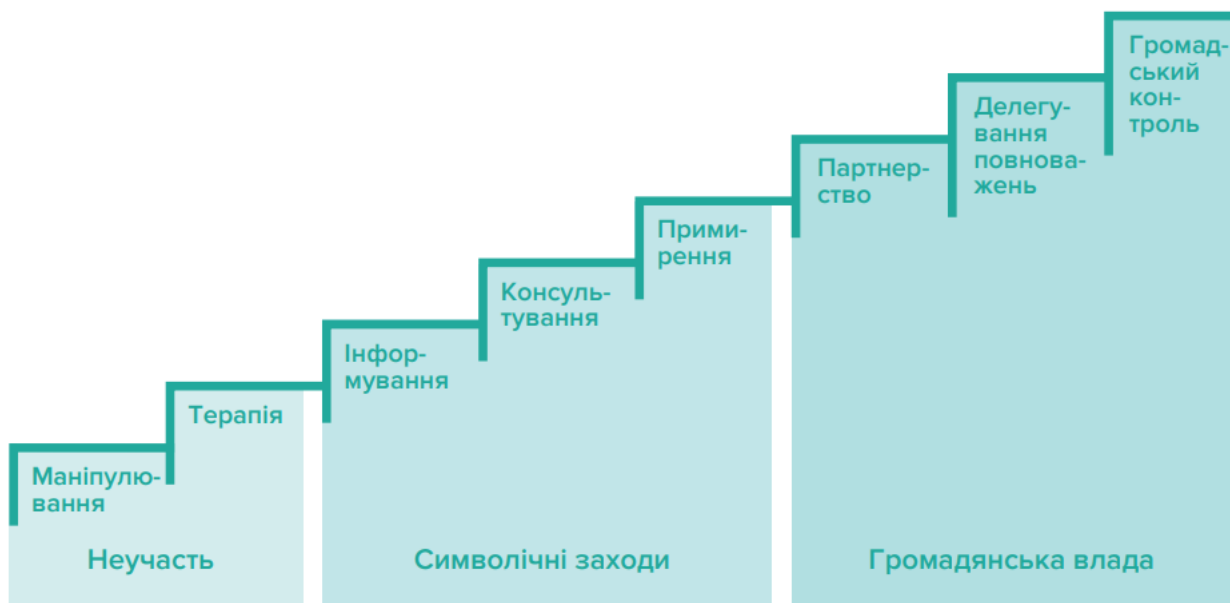

Рис. 2. «Драбина участі» Шеррі Арнштайн

Примітка. Наведено за [26].

Так, зазначимо, що перші два рівні участі громадськості передбачають імітацію реальної взаємодії (підміні мети, відсутності альтернатив у рішеннях, браку зворотного зв'язку, використанні маніпуляцій тощо), що знаходить відображення у таких формах, як «маніпуляція» та «терапія». Фактично такі форми передбачають відсутність впливу громадськості на суспільні явища та процеси. Третій та четвертий рівні характеризують обмежену участь громадян, яка полягає у доступі до інформації та можливості висловлення думок, а вплив громадськості в цих випадках залишається мінімальним. П'ятий рівень передбачає часткове, обмежене врахування думки громадськості. Фактично, реальна участь громадян починається з шостого рівня, охоплюючи широкий спектр взаємодії – від партнерської участі в переговорах для досягнення компромісу з владою до прийняття рішень через референдум. На шостому, сьомому та восьмому рівнях вплив громадськості є максимальним, що дозволяє громаді суттєво впливати на процес ухвалення управлінських рішень щодо важливих питань.

Дещо інша інтерпретація рівнів участі громадськості наведена «Кодексі рекомендованих норм участі громадськості в процесі прийняття рішень» Ради Європи, у якому виділено чотири рівні участі, а саме: «інформація,

консультація, діалог та партнерство» [6], що можуть бути використані на різних етапах прийняття рішень (рис.1.2).

Рис. 1.2. Рівні участі громадськості у місцевому самоврядуванні згідно підходу Ради Європи

Примітка. Наведено за [11].

В рамках реформи децентралізації, що передбачає передачу повноважень і ресурсів органам місцевого самоврядування актуалізуються питання активного залученням мешканців до формування місцевої політики. Органи влади громад мають співпрацювати з громадянами на всіх етапах управлінського процесу - від планування і реалізації до моніторингу виконання рішень. Водночас ефективність громадської участі залежить від регламентації форм залучення, які мають бути чітко зрозумілими та законодавчо прописаними.

Так, на даний час, залучення громадян може здійснюватися через застосування різноманітних форм та методи, що визначають рівень їхньої участі (рис. 1.3).

Саме від цього рівня залежить роль, яку громада відіграє у процесі розробки і ухвалення рішень, що впливають на місцевий розвиток та суспільний добробут мешканців територіальної громади.

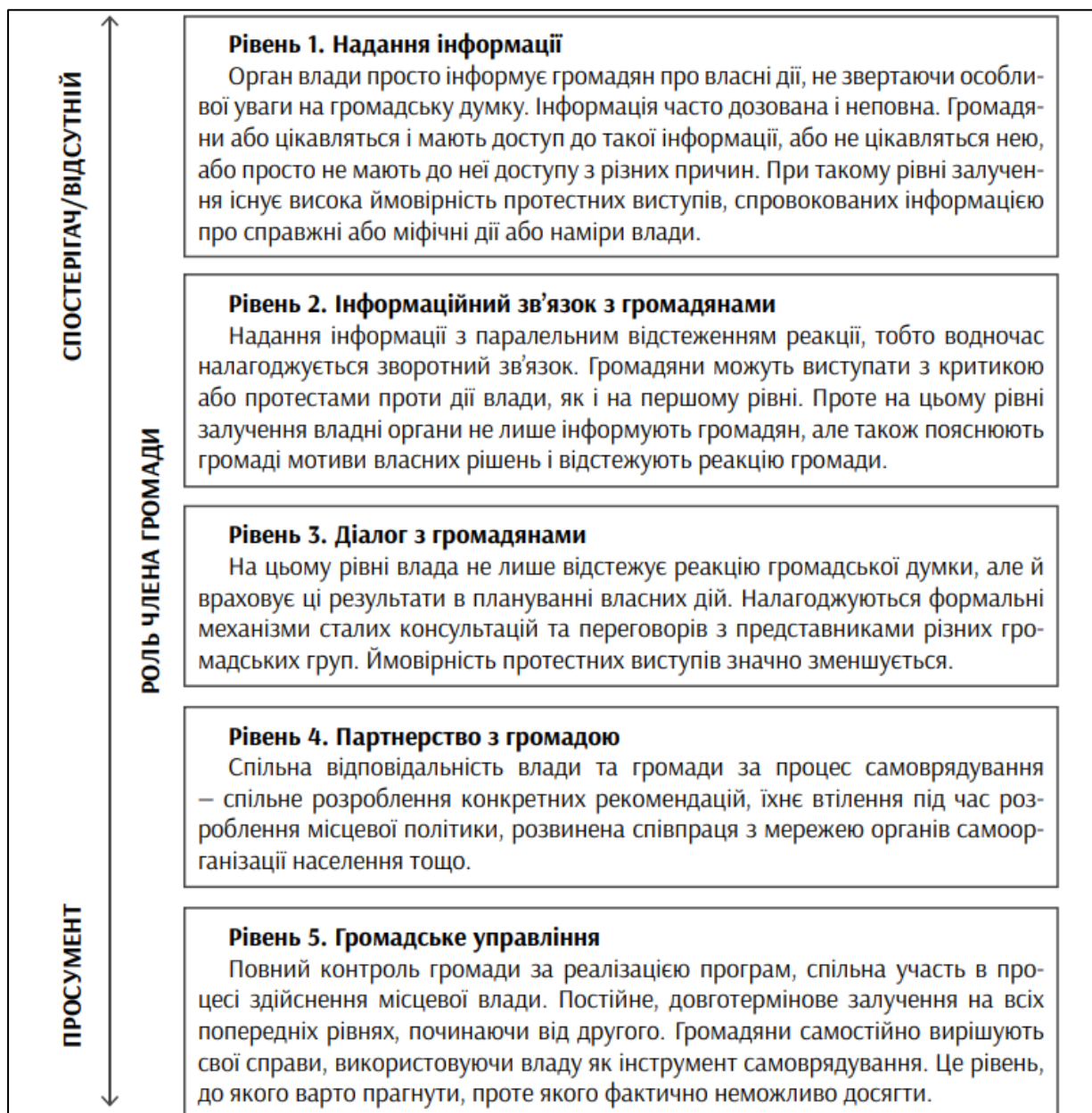

Рис.1.3. Рівні та методи участі громадськості у місцевому самоврядуванні

Примітка. Наведено за [<https://auc.org.ua/sites/default/files/library/6misiniweb.pdf>].

Методи залучення можна поділити на кілька рівнів (див. рис.1.3). 1 рівень - надання інформації, що передбачає інформування громадян про управлінські послуги та події. На другому рівні - інформаційний зв'язок з громадянами, що передбачає зворотний зв'язок. Діалог з громадою передбачає більш активний обмін думками та розробку спільних рішень. Партнерство з громадою полягає у спільній відповідальності за прийняті рішення. Та

безпосередньо - громадське управління, що є найвищим рівнем участі, що базується на принципах прямої демократії.

Вибір методу залежить від стадії підготовки рішення та його специфіки. Незалежно від методу, важливо забезпечити громадянам можливість:

- по-перше, висловлювати свою думку;
- по-друге, взаємодіяти з органами влади та іншими громадянами;
- по-третє, брати участь у формуванні підходів до вирішення проблем;
- по-четверте, долучатися до розробки плану дій чи відповідного рішення.

В контексті досліджуваної проблематики зазначимо, що участь громадян у місцевому самоврядуванні може відбуватися через різні форми. Практика місцевого самоврядування демократичних країн (і України, зокрема) виробила низку способів участі громадськості у місцевій політиці, до яких варто віднести: дорадчі / консультативно-дорадчі органи (КДО), громадські слухання, громадські обговорення, звернення громадян, громадські ініціативи, громадська експертиза, місцевий референдум, консультації з громадськістю, органи самоорганізації населення, збори громадян за місцем проживання, участь в управлінні місцевим бюджетом, доручення депутата, відкликання депутата, дострокове припинення повноважень голови громади, створення петицій (рис.1.4).

Рис.1.4. Форми громадської участі у місцевому самоврядуванні

Форми участі передбачають залучення громадян до процесу управління громадою, які закріплюються законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки. У випадку ефективної взаємодії громадськості з місцевою владою – результати закріплюються у офіційних рішеннях місцевих рад та інших документах і реалізуються на практиці. А якщо влада перешкоджає громадськості реалізувати права на участь в місцевому управлінні у визначених формах, – має передбачатися відповідальність представників влади.

Форми громадської участі можуть реалізовуватися у різних сферах управлінської діяльності місцевої влади: від розробки та реалізації місцевих стратегій розвитку та цільових програм – до управління місцевим бюджетом, соціальною політикою, галузях житлово-комунального господарства, освіти, медицини, природоохоронної діяльності тощо.

Кожна ситуація вимагає застосування різних методів залучення громадян до процесу прийняття рішень. Вибір методу залежить від конкретної проблеми, яку необхідно вирішити, уподобань місцевої влади, професіоналізму неурядових організацій, зацікавлених у розвитку громади, а також рівня участі громадян у місцевому самоврядуванні.

Важливо зазначити, що участь громадськості у місцевому самоврядуванні дозволяє забезпечити покращення якості управління, оскільки спільна робота громадян і влади забезпечує ефективніше вирішення місцевих проблем, зміцнення довіри до влади через прозорість і відкритість підвищують рівень довіри громади до місцевого самоврядування та забезпеченню соціальної згуртованості, так як взаємодія громадян із владою сприяє формуванню активної і відповідальної громади.

1.2. Законодавчо-нормативне забезпечення участі громадськості у місцевому самоврядуванні

Участь громадськості у місцевому самоврядуванні потребує належного законодавчо-нормативного забезпечення, оскільки від того наскільки чітко у законодавстві будуть прописані форми такої участі буде залежати результативність участі для територіальної громади.

Загалом, законодавчо-нормативне забезпечення питань участі громадськості у місцевому самоврядуванні включає норми міжнародного права, національні законодавчі та підзаконні акти, а також документи, які розробляються на рівні територіальної громади.

Важливе місце в системі нормативно-правових актів з питань регламентування участі громадськості у діяльності територіальної громади займають міжнародні правові акти. Так, головним серед них виокремимо «Всесвітню Декларацію місцевого самоврядування, у ст. 3 якої зазначається, що громадські справи повинні вирішуватися такими основними підрозділами місцевої влади, що є найбільш близькими до громадян, а також їхніми територіальними ланками середнього та регіонального рівня, відповідно до наявного в кожній країні порядку» [4].

Також варто виокремити і інші документи міжнародного права, які формують стандарти місцевої демократії. Так, наприклад у «Європейській хартії місцевого самоврядування» [8], яка ратифікований Україною, прописано базові принципи організації місцевого самоврядування та гарантії щодо їх дотримання. У «Порядку денному XXI століття, прийнятому на Конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро, визначено роль громадських організацій, місцевих органів управління та соціальних груп у вирішенні питань сталого розвитку з урахуванням збереження ресурсного потенціалу територій» [43]. Положення «Оргуської конвенції, зобов'язують забезпечити участь громадськості у: прийнятті рішень щодо конкретних видів діяльності (стаття 6); доступі до інформації та правосуддя у питаннях довкілля» [32]. Іншим документом міжнародного права

є «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво, що передбачає налагодження співпраці між територіальними громадами різних країн» [10].

Також серед міжнародних правових актів варто виокремити такі як: «Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування (щодо права громадян на участь у місцевому самоврядуванні), Європейську конвенцію про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні, Європейська хартія участі молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівнях, Рекомендації 19 Комітету Міністрів Ради Європи (щодо участі громадян у громадському житті на місцевому рівні)» [8-16].

Норми перелічених документів спрямовані на демократизацію процесів місцевого самоврядування, активізацію залученості громадськості до прийняття рішень, які стосуються їхнього добробуту та формування передумов прозорості й підзвітності управління в контексті забезпечення сталого розвитку громади.

Інший блок нормативно-правових актів, які регламентують питання участі громадськості у місцевому самоврядуванні охоплює національні нормативно-правові акти, а саме законодавчі акти, підзаконні акти та документи, які розробляються на рівні територіальної громади, такі як Статут громади чи Положення про громадську участь). Схематично перелік цих документів можна представити наступним чином (рис.1.5).

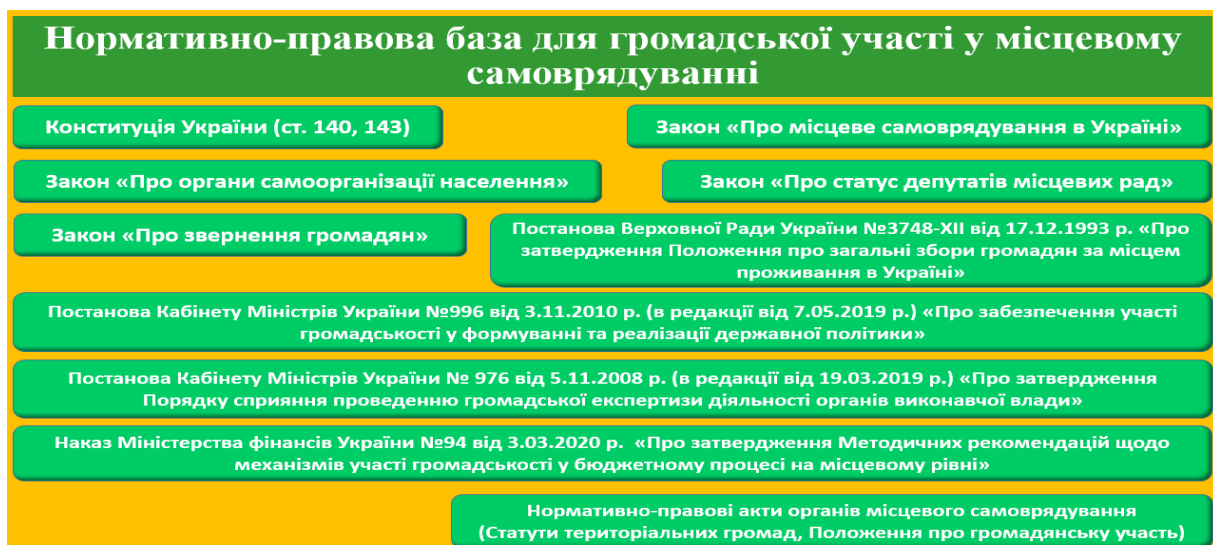

Рис.1.5. Нормативно-правові акти з питань громадської участі у МС [33].

Базовим документом, у якому закладено основи участі громадян у місцевому самоврядуванні є Конституція України. Водночас зазначимо, що цей Основний закон виступає основою для розробки та прийняття інших нормативних документів. Так, стаття 140 Конституції «гарантує територіальним громадам право на самоврядування як через місцеві ради та делеговані їм повноваження, так і безпосередньо» [23]. Тобто, фактично цією нормою надано громадянам право брати участь у прийнятті рішень самостійно, без посередництва депутатів, створюючи органи самоорганізації населення

В іншій статті Конституції (143) прописано право громадян приймати участь у розвитку громади, через участь у таких процесах, як:

- «розподіл коштів місцевого бюджету;
- участь у розробці цільових програм та стратегій розвитку;
- управління комунальним майном громади;
- проведення місцевих референдумів;
- контроль за виконанням бюджету громади» [23].

Також важливо акцентувати увагу на тому, що Конституцією України передбачено три основні форми участі, зокрема:

- по-перше, «місцеві референдуми, предметом яких можуть бути будь-які питання, віднесені Конституцією України до відання місцевого самоврядування»[23], однак ця форма не набула ні подальшого юридичного обґрунтування ні практичного використання;
- по-друге, «органи самоорганізації населення, тобто місцеві ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення та наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна;
- по-третє, «участь у бюджетному процесі, що надає право жителям громади взяти участь в бюджетних слуханнях та висловлювати свої пропозиції до проекту бюджету» [23].

Інші форми участі громадськості у місцевому самоврядуванні регламентуються спеціалізованими законами або постановами.

Так, зокрема у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено шість можливих форм участі громадян у місцевому самоврядуванні, а саме: «місцеві ініціативи, громадські слухання, загальні збори громадян за місцем проживання, органи самоорганізації населення, місцевий референдум та дострокове припинення повноважень голови громади за народною ініціативою» [9]. Змістовна характеристика перелічених форм візуалізована наступним чином (табл.1.1).

Таблиця 1.1

**Форми участі громадськості у місцевому самоврядуванні, передбачені
Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»**

№ з/п	Форма участі	Змістовна характеристика	Стаття ЗУ
1	місцеві ініціативи	Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується	Ст.9
2	громадські слухання	зустрічі з депутатами ради та посадовими особами МС, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення. Проводяться не рідше одного разу на рік. Пропозиції, за їх результатами підлягають обов'язковому розгляду ОМС.	Ст.13
3	загальні збори громадян	форма безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.	Ст.8
4	органи самоорганізації населення	Місцеві ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.	Ст.14
5	місцевий референдум	форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.	Ст.7
6	дострокове припинення повноважень голови ТГ за нар.ініціативою	повноваження голови, вважаються достроково припиненими у разі відкликання з посади за народною ініціативою	Ст.79

Примітка. Побудовано на основі ЗУ про МС.

В рамках даного дослідження важливо зазначити, що у практиці місцевого самоврядування можуть бути застосовані, окрім перелічених ще такі форми участі жителів територіальної громади у формуванні місцевої політики останньої, як – звернення громадян, загальні збори громадян за місцем проживання, участь в управлінні місцевим бюджетом та громадська експертиза. Порядок застосування цих форм регламентується спеціальними нормативно-правовими актами.

Так, Закон «Про звернення громадян», регламентує «питання практичної реалізації громадянами України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів та забезпечує громадянам можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення» [13].

Постанова Верховної Ради України №3748-ХІІ від 17.12.1993 р. «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні» [23] визначає особливості використання відповідної форми участі. Підходи щодо участі громадян в управлінні бюджетом громади визначені Наказом Міністерства Фінансів України №94 від 3.03.2020 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні» [16].

Невід'ємною складовою механізму публічного управління є громадська експертиза. Громадськість «через власні асоціації, об'єднання таким чином долучається до оцінювання результатів впровадження суспільної (державної) політики. Аналізуючи діяльність органів влади, вносячи свої пропозиції, інститути громадянського суспільства таким чином сприяють покращенню чинної суспільної (державної) політики або ініціюють формування чи перегляд

такої політики» [23]. Питання проведення громадської експертизи, прописані у «Постановах Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» та Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [41,42]. У законі України «Про статус депутатів місцевих рад» визначено такі форми громадської участі, як «відкликання депутата за народною ініціативою та доручення виборців своєму депутату місцевої ради [17,20].

Узагальнюючи вище викладене, зазначимо, що залучення громадськості до місцевого самоврядування є важливим елементом демократії. Проте, чинна нормативна база не забезпечує повного та уніфікованого регулювання форм участі.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

2.1. Аналіз дієвості форм участі громадян у місцевому самоврядуванні

Аналіз дієвості форм участі громадян у місцевому самоврядуванні проведемо на прикладі Великоберезовицької селищної громади. Відповідно, об'єктом дослідження у кваліфікаційній роботі виступатимуть форми участі громадян у місцевому самоврядуванні Великоберезовицької селищної ради.

Зазначимо, що Великоберезовицька територіальна громада «утворилась відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 724-р. від 12 червня 2020 року. Вона об'єднала тринадцять населених пунктів, загальною площею 202 км² та чисельністю населення 23174 чол.» [34]. Представником інтересів громади та виконавцем функцій та повноважень є Великоберезовицька селищна рада. Селищна рада є ОМС.

«Загальна штатна чисельність апарату Великоберезовицької селищної ради та її виконавчих органів складає 78 штатних одиниць» [27] (рис.2.1).

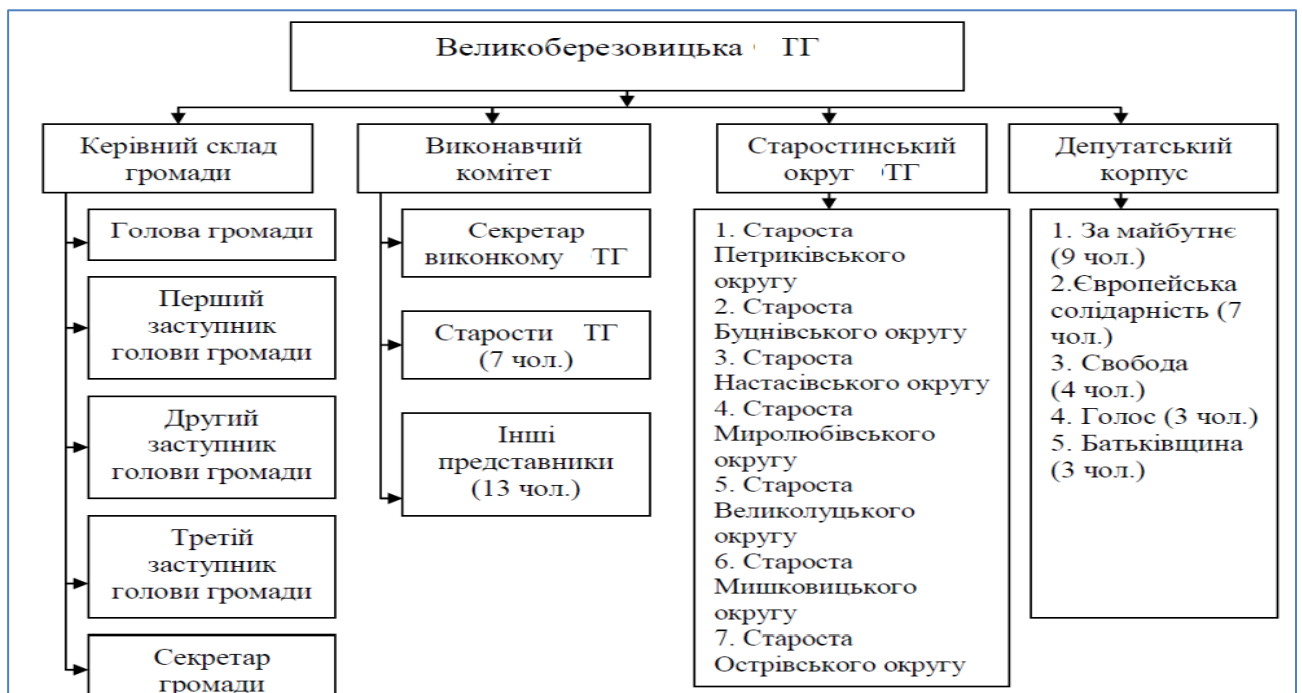

Рис.2.1. Організаційна структура Великоберезовицької селищної громади

Примітка. Наведено за [22].

В контексті вивчення питання участі громадськості у місцевому самоврядуванні, варто зауважити, що Великоберезовицька територіальна громада застосовує різні засоби та інструменти для залучення громадськості до вирішення питань місцевого розвитку. Так, слід відмітити, що досліджувана територіальна громада активно приймає участь у програмі "U-LEAD з Європою", реалізуючи різні ініціативи для підвищення рівня власного соціально-економічного розвитку. В результаті такої співпраці розроблено Стратегію розвитку громади, яка є «важливим інструментом для визначення майбутньої візії та пріоритетів розвитку громади на період з 2021 по 2027 роки» [21]. При розробці стратегії враховувалась думка мешканців громади, зокрема проводились опитування, у яких прийняло участь 1 147 жителів громади, що сягає близько 5% від загальної чисельності жителів громади. Із усіх опитаних 1011 осіб пройшли опитування офлайн, 136 осіб – шляхом заповнення анкети онлайн. Усього в процесі анкетування прийняли участь 59 % жінок та 41% чоловіків.

Розглянемо детальніше результати окремих опитувань. Так, відповідаючи на питання «Що на вашу думку заважає розвитку громади?» більшість респондентів обрали недостатню громадську активність (570 ос.), безробіття (352 ос.), відсутність можливості для самореалізації (300 ос.) (рис.2.2).

Рис. 2.2. Відповіді респондентів на питання «Що на вашу думку заважає розвитку громади?»

Примітка. Наведено за [11].

Серед чинників, які найменше перешкоджають розвитку досліджуваної територіальної громади відмічено мешканцями Великоберезовицької територіальної громади низьку якість дошкільної освіти, низьку якість середньої освіти та значну частку населення старшого працездатного віку.

Оцінюючи рівень стану окремих показників Великоберезовицької селищної громади, респонденти оцінили більшість показників на незадовільному та задовільному рівні. Найвищі результати оцінювання на «добре» та «відмінно» отримали дошкільні установи та освітні послуги. Найнижчі оцінки за критеріями «можливості працевлаштування», «Інфраструктура відпочинку», «Стан тротуарів» та «Стан доріг» (рис.2.3).

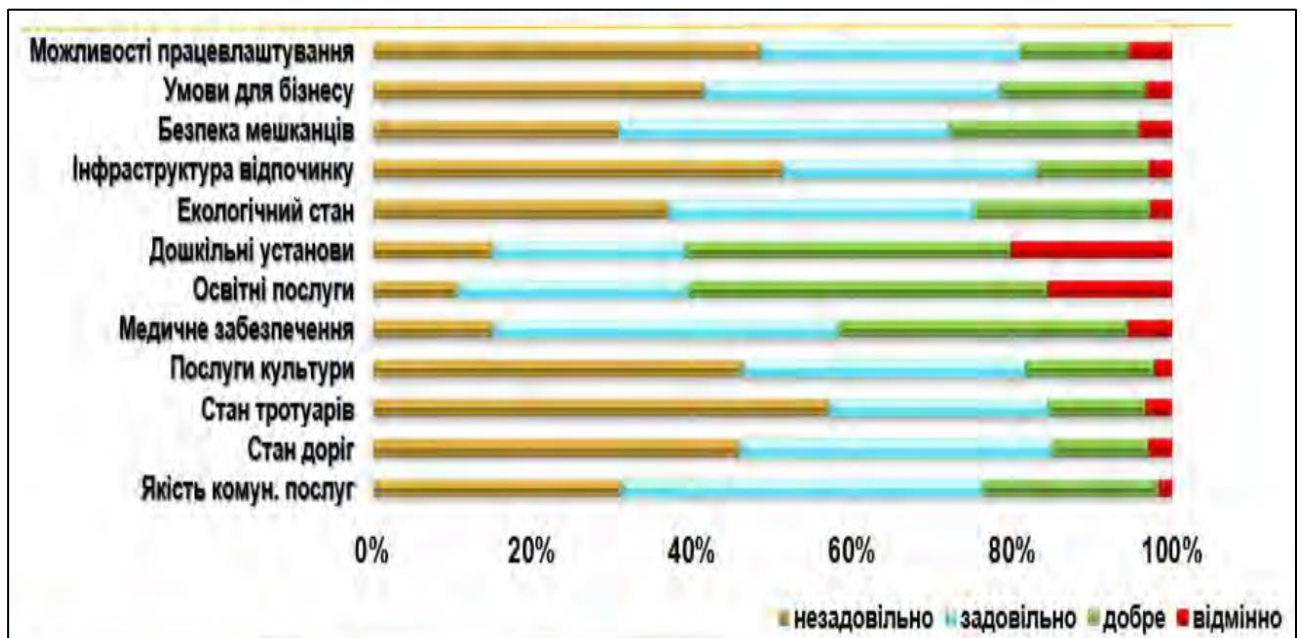

Рис.2.3. Оцінка респондентами рівня стану окремих показників Великоберезовицької селищної громади

Примітка. Наведено за [12].

Також у процесі розробки стратегії розвитку досліджуваної територіальної громади її жителя проведено оцінювання основних ресурсів розвитку громади. Так, до таких ресурсів респондентами віднесено прогресивну та дієву місцеву владу, хорошу доступність до основних міст, місцеві підприємства і підприємці, вигідне географічне розташування. До

ресурсів, які матимуть найменший вплив на розвиток громади респондентами віднесено корисні копалини на території громади, цікаві туристичні об'єкти та вільні промислові приміщення (рис.2.4).

Рис.2.4. Оцінка респондентами основних ресурсів розвитку Великоберезовицької селищної громади
Примітка. Наведено за [12].

Водночас, розробляючи стратегію із залученням громадськості, респондентам запропоновано проранжувати завдання розвитку громади, за результатами чого, пріоритетними напрямками визначено ремонт вулиць, зменшення рівня безробіття, ремонт доріг між поселеннями громади. Найменш пріоритетними напрямками, на думку респондентів є підтримка агрохолдингів, розвиток туризму та підтримка фермерства (рис.2.5).

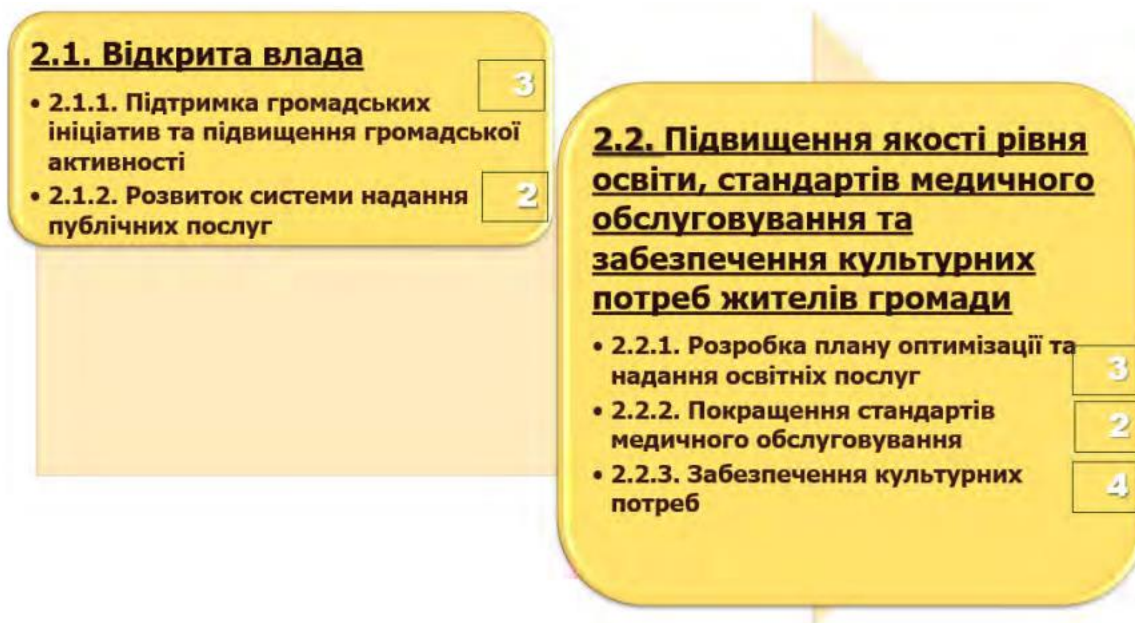

Рис.2.5. Рейтингування завдань розвитку Великоберезовицької громади
Примітка. Наведено за [12].

Зазначимо, що розробка стратегії дає змогу громаді «оцінити наявні ресурси, можливості, ідентифікувати пріоритетні напрями розвитку і налагодити ефективну організацію для їх реалізації. Водночас наявність інформації щодо ресурсного потенціалу та чітке визначення пріоритетів розвитку є запорукою успішного розвитку громади, що дозволяє налагодити та скоординувати діяльність, спрямовану на раціоналізацію ресурсоспоживання для досягнення стратегічних цілей розвитку громади» [34].

Результати співпраці селищної ради та громадян знайшли відображення у цілях громади, зокрема підціллю до стратегічної цілі «Відкрита влада» визначено «Підтримку громадських ініціатив та підвищення громадської активності» (рис.2.6).

Діаграма 4.4. Операційні цілі та завдання до Стратегічної цілі 2

Рис.2.6. Операційні цілі та завдання до стратегічної цілі 2 Великоберезовицької селищної ради

Примітка. Наведено за [22].

Реалізація вказаного потребує належного ресурсного потенціалу, використання управлінського інструментарію та врахування викликів і загроз воєнного стану. Оцінку сильних і слабких сторін, можливостей та загроз громади проведемо на основі SWOT – аналізу.

Використання цього методу «дозволяє ідентифікувати сильні (англ. Strengths) і слабкі (Weaknesses) сторін громади, а також її можливості (Opportunities) і загрози (Threats)» [22]. Результати SWOT – аналізу Великоберезовицької селищної громади представимо у формі рис.2.7.

<p style="text-align: center;"><u>СИЛЬНІ СТОРОНИ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне географічне положення громади (межує з обласним центром, залізничне сполучення, дорога міжнародного значення М-19) 2. Значна кількість суб'єктів підприємництва, у тому числі крупних виробників сільськогосподарської продукції 3. Наявність туристично привабливих об'єктів 4. Активна молодь, яка готова втілювати ідеї для впровадження змін 5. Значний спортивний потенціал громади (чемпіон світу, олімпійські чемпіони) 6. Сприятливі умови для розвитку сільського господарства, промисловості та торгівлі 	<p style="text-align: center;"><u>СЛАБКІ СТОРОНИ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Незадовільний стан дорожньої інфраструктури 2. Висока енергоємність та ступінь зносу об'єктів бюджетної сфери 3. Недостатня активність жителів у житті громади 4. Недостатній рівень надання адміністративних послуг 5. Відсутність схем просторового планування громади 6. Відсутність очисних споруд та низька екологічна культура населення 7. Відсутність відпочинкових зон 8. Гостра потреба у закладах освіти
<p style="text-align: center;"><u>МОЖЛИВОСТІ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у міжнародних ґрантових програмах, в т.ч. міжмуніципального співробітництва 2. Державна підтримка галузевих реформ та розвиток пріоритетних напрямків 3. Світові тенденції зростання попиту на екологічну продукцію 4. Діджиталізація послуг 5. Зростання популярності сільського зеленого туризму у Європі та серед населення України 6. Продовження євро інтеграційних процесів сприятиме покращенню інвестиційного клімату в Україні 	<p style="text-align: center;"><u>ЗАГРОЗИ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Війна з Росією 2. Міграція працездатного населення закордон 3. Карантинні обмеження пандемії COVID-19 4. Скорочення та старіння населення у державі 5. Недосконала державна податкова політика у частині наповнення бюджету громади 6. Відсутність фінансування на делеговані державою громадам повноваження 7. Несприятливий інвестиційний клімат у державі 8. Підвищення соціальної напруги та зростання рівня недовіри до державної влади

Рис.2.7. SWOT – аналіз Великоберезовицької селищної громади

Примітка. Представлено на основі [33].

До сильних сторін громади можна віднести: «...вигідне географічне положення громади (межує з обласним центром, залізничне сполучення, дорога міжнародного значення М-19), значна кількість суб'єктів підприємництва, у тому числі крупних виробників сільськогосподарської продукції, наявність туристично привабливих об'єктів, активна молодь, яка готова втілювати ідеї для впровадження змін, значний спортивний потенціал громади (чемпіон світу,

олімпійські чемпіони), сприятливі умови для розвитку сільського господарства, промисловості та торгівлі» [33]. Тоді як, слабкими сторона будуть: «...незадовільний стан дорожньої інфраструктури, висока енергоємність та ступінь зносу об'єктів бюджетної сфери, недостатня активність жителів у житті громади, недостатній рівень надання адміністративних послуг, відсутність схем просторового планування громади, відсутність очисних споруд та низька екологічна культура населення, відсутність відпочинкових зон, гостра потреба у закладах освіти» Із можливостей можна виокремити: «участь у міжнародних грантових програмах» [33]. Основними загрозами можна визначити «...війну, міграцію працездатного населення закордон, скорочення та старіння населення у державі, недосконалу державну податкову політику у частині наповнення бюджету громади, відсутність фінансування на делеговані державою громадам повноваження, несприятливий інвестиційний клімат у державі, підвищення соціальної напруги та зростання рівня недовіри до державної влади» [33] (див.рис.2.7).

2.2 Залучення громадськості в процеси вироблення й прийняття публічно-управлінських рішень

Взаємовідносини досліджуваної селищної ради, її виконавчих органів і посадових осіб з органами виконавчої влади, що діють на території громади, ґрунтуються на принципах співпраці та взаємної підтримки з метою забезпечення соціально-економічного та культурного розвитку громади, населених пунктів, а також реалізація завдань і повноважень виконавчої влади в інтересах територіальної громади. Взаємодія селищної громади з підприємницькими структурами, відповідно до чинного законодавства, здійснюється на основі договірних відносин і фіскальних механізмів. Залучення громадськості до участі у місцевому розвитку може відбуватись через публічні обговорення. У випадку ініціювання таких обговорень органом місцевого самоврядування обговорення проводиться за алгоритмом, зображеним на рис.2.8.

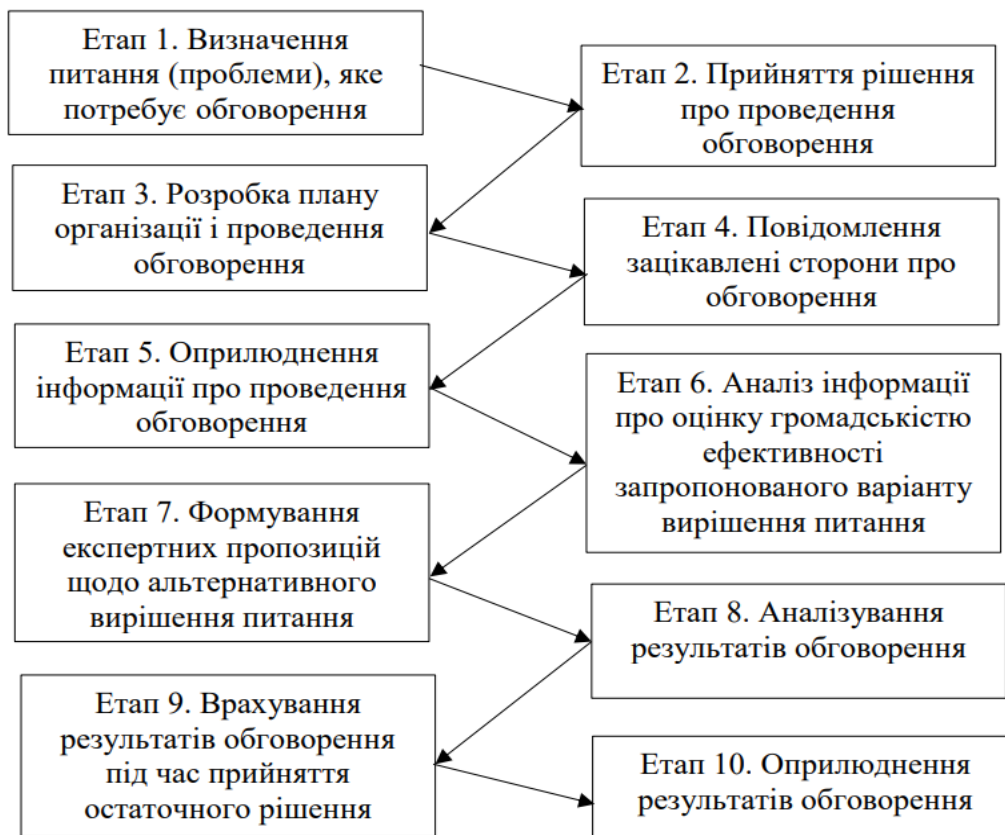

Рис.2.8. Алгоритм проведення публічних обговорень, ініційованих Великоберезовицькою селищною радою

Примітка. Побудовано автором.

Для проведення публічного обговорення селищна рада може створювати робочу групу чисельністю не менше 3 осіб. При ініціюванні залучення громадськості до обговорення та пошуку варіантів вирішення проблем соціально-економічного розвитку територіальної громади її жителями, послідовність дій буде наступною (рис.2.9).

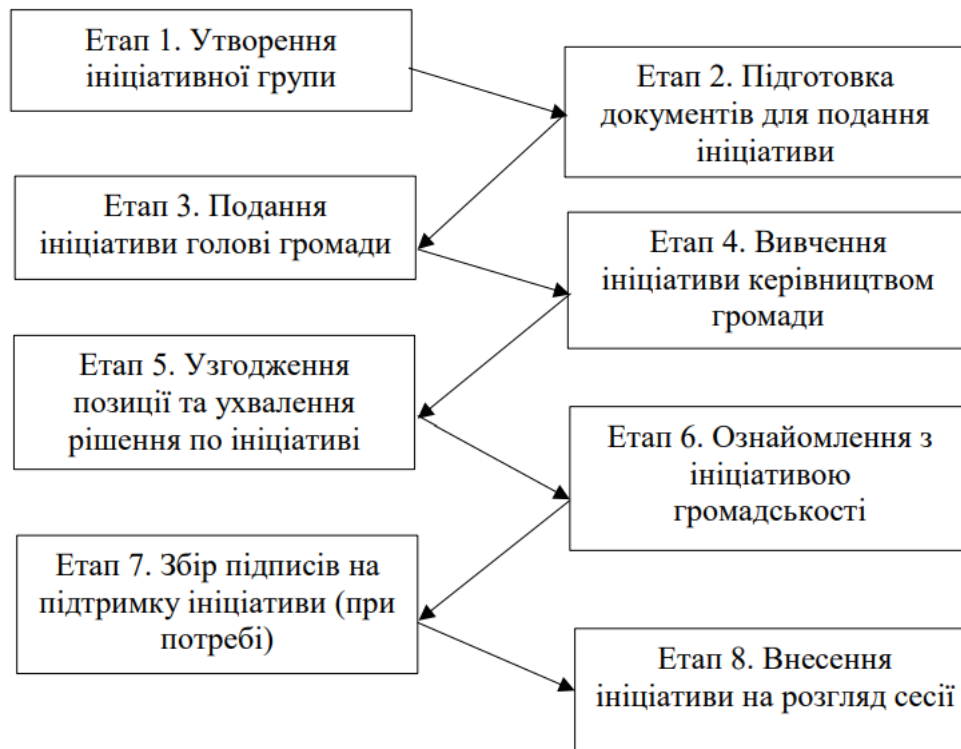

Рисунок 2.9. Порядку дій щодо реалізації громадської ініціативи у Великоберезовицькій ТГ.

Примітка. Сформовано автором.

Зазначимо, що у Великоберезовицькій територіальній громаді застосовується практика вивчення думки громадськості з актуальних питань місцевого розвитку.

Право приймати участь у місцевому самоврядуванні може реалізуватися через участь у формуванні місцевої політики, а також у процесі прийняття рішень органом місцевого самоврядування. Так, зокрема члени територіальної громади можуть реалізувати право на участь у місцевому самоврядуванні через такі форми, як: «право на участь у місцевому референдумі; право обирати та бути обраними селищним головою, депутатами селищної ради; право на службу в органах місцевого самоврядування у Великоберезовицькій селищній

громаді; право на участь у наглядовій раді комунальних підприємств; брати участь у створенні та діяльності органів самоорганізації населення; через участь у загальних зборах громадян за місцем проживання, участь у громадських слуханнях, участі у формуванні громадського бюджету, електронні петиції, місцеві ініціативи та інші» [23]. Серед форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні, які найбільше застосовуються територіальними громадами в Україні можна виокремити громадський бюджет, загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи та електронні петиції а також громадські слухання (рис.2.10).

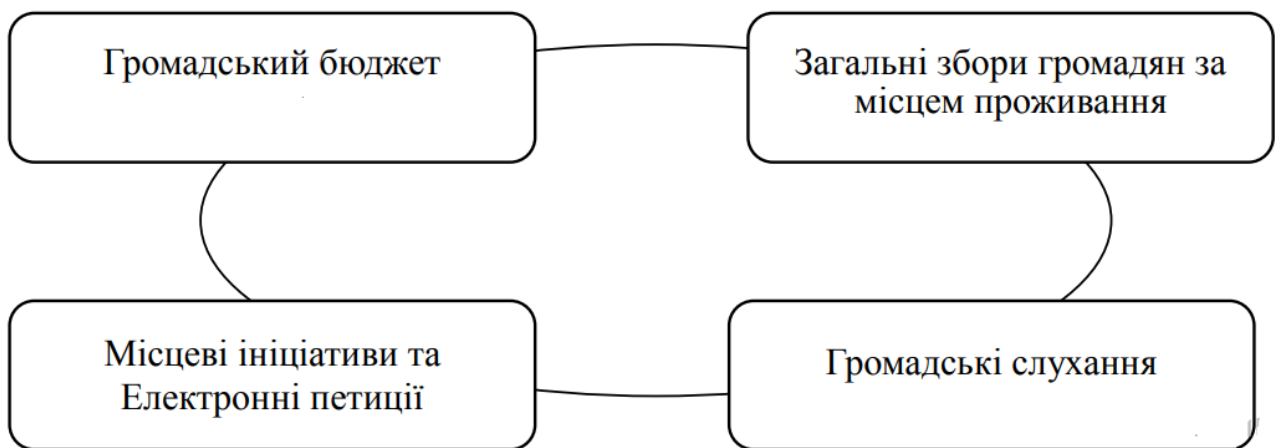

Рис. 2.10. Форми участі мешканців у місцевому самоврядуванні (на прикладі Великоберезовицької територіальної громади).

Примітка. Наведено за [23].

Однією з найпопулярніших форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні Великоберезовицької територіальної громади є Громадські слухання. Так, у відповідності до вимог статті 21 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» у Великоберезовицькій територіальній громаді проводились такі громадські слухання:

1. «05.10.2023 року громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення містобудівної документації детального плану території зі зміною цільового призначення земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд в с. Петриків Тернопільського району Тернопільської області;

2. 22.12.2023 громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення містобудівної документації детального плану території зі зміною цільового призначення земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд в с. Настасів Тернопільського району Тернопільської області;
3. 16.01.2024 року громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення містобудівної документації детального плану території зі зміною цільового призначення земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд в с. Петриків Тернопільського району Тернопільської області.
4. 06.12.2024 року заплановано громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення містобудівної документації детального плану території для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд у с. Петриків Тернопільського району Тернопільської області» [34].

Фактично вказане є свідченням про активність та інтерес громади до участі у прийнятті важливих рішень для громади, а також відкритість селищної ради до діалогу. Громадські слухання виступають своєрідним інструментом забезпечення «прозорості та відкритості в діяльності місцевої влади, а також врахуванні думки та поглядів громадян під час прийняття рішень, що стосуються їхнього життя та міського сереовища» [11].

Зазначимо, що пропозиції, подані під час громадських слухань фіксуються у відповідному протоколі та обов'язково розглядаються, а відповідальні посадові особи щодо кожної пропозиції приймають відповідне рішення:

- «Врахувати пропозицію – із зазначенням конкретних заходів, графіку виконання та відповідальних осіб.
- Відхилити пропозицію – із зазначенням причин.
- Частково врахувати пропозицію – із поясненням причин, визначенням частини, що буде реалізована, графіку виконання і відповідальних осіб» [12].

Результати розгляду пропозицій повинні бути надіслані суб'єкту, який ініціював слухання та бути оприлюдненими на офіційному вебсайті Великоберезовицької селищної ради.

Іншою популярною формою участі є громадський бюджет, який може з одного боку бути засобом розподілу фінансових ресурсів, а з іншого - платформою для висловлення ідей, потреб та поглядів мешканців.

Він виступає інструментом взаємодії між місцевою владою та громадою, забезпечує прозорість і відкритість розподілу бюджетних коштів. Схематично процедуру використання інструментарію громадського бюджету наведемо на рис.2.11.

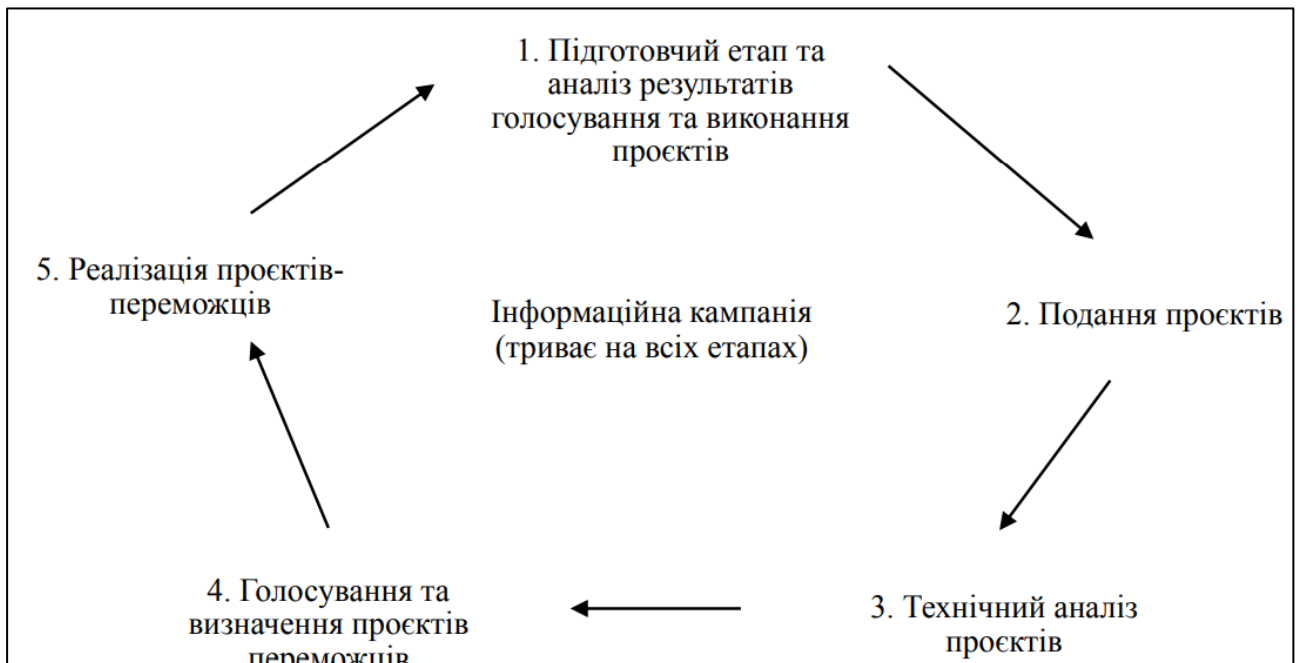

Рис.2.11. Етапи реалізації громадського бюджету Великоберезовицької територіальної громади

Примітка. Розроблено автором.

В рамках даного аналізу зазначимо, що у Великоберезовицькій територіальній громаді за період використання інструментарію формування громадських бюджетів на конкурс подано 19 проєктів (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Перелік конкурсних пропозицій, поданих на участь у громадському бюджеті у Великоберезовицькій селищній раді

№	Реєстраційний номер та назва проєкту	Автор проєкту	Орієнтовна вартість проєкту, грн.	Кількість голосів
Великі проєкти				
1	7. Проєкт «Спортмайданчик – місце безпечного і здорового дитинства» територія закладу дошкільної освіти дитячого ясла-садка смт. Велика Березовиця	Караба Світлана Борисівна	200000	84
2	19. Сучасний спортивний майданчик по вул. Енергетична (біля церкви св. вмч. Бориса та Гліба)	Пришляк Юлія Петрівна	199995	63
3	1. Освітній сучасний простір «Амфітеатр», Великоберезовицька ЗОШ I-III ст.	Дудяк Віталій Олександрович	200000	54
4	8. Спортивний майданчик з вуличними тренажерами на території Буцнівської ЗОШ I-II ст.	Буяк Людмила Іванівна	199900	47
5	18. Сучасна актова зала в комунальному закладі Острівській ЗОШ I-III ступенів	Кобель Ірина Петрівна	197876	42
6	12. Оснащення кабінету інформатики наборами LEGO Education у НВК «Мишковицька ЗОШ I-III ступенів»	Лагудза Мар'яна Орестівна	183140	34
7	4. Сучасний кабінет біології для розвитку ключових компетентностей учнів, Острівська ЗОШ I-III ст.	Працінь Оксана Богданівна	172236	8
8	17. Скейт-парк у селищі Велика Березовиця	Луців Михайло Васильович	186271	7
9	3. Сенсорна кімната психоемоційного розвантаження у НВК «Мишковицька ЗОШ I-II ст. - ДНЗ»	Бичковська Галина Зеновіївна	189710	4
Середні проєкти				
1	2. Спортивний майданчик – фізкультурно-оздоровча зона для учнів та вчителів Великоберезовицької загальноосвітньої школи I ступеня	Івашків Галина Володимирівна	82851	44
2	14. STEMLab, с.Настасів	Михайленко Ірина Михайлівна	96570	29
3	20. «Сквер гідності» по вул. В.Стуса (між будинками вул. Енергетична, 17-вул.В.Стуса,19)	Пришляк Іван Григорович	99480	28
4	5. Демонстраційне обладнання для кабінету фізики. Острівська ЗОШ I-III ст.	Дацко Надія Родіонівна	50060	21
Малі проєкти				
1	15. Стерилізуй-тварин рятуй!	Куца Оксана Василівна	50000	44
2	11. «Клас майбутнього» (Облаштування кабінету української мови та літератури Настасівської ЗОШ I-III ступенів технічними засобами навчання)	Кравець Василина Михайлівна	39000	42
3	16. Облаштування дитячого спортивного майданчика «Обранівка у ритмі»	Сватко Назар Миколайович	47850	31
4	21. Створення осередку духовного та	о. Роман	49999	30

Примітка. Наведено за [26].

Із наведеного переліку переможцями обрано такі проекти, як: «№7 «Спортмайданчик – місце безпечного і здорового дитинства територія закладу дошкільної освіти дитячого ясла-садка смт. Велика Березовиця (*великий проєкт*)», №2 Спортивний майданчик – фізкультурно-оздоровча зона для учнів та вчителів Великоберезовицької загальноосвітньої школи I ступеня –голоси (*середній проєкт*), №14 STEMLab, с.Настасів (*середній проєкт*); №20 «квер гідності»» по вул. В.Стуса (між будинками вул. Енергетична, 17-вул.В.Стуса,19) (*середній проєкт*), №15 Стерилізуй-тварин рятує! (*малий проєкт*); №11 Клас майбутнього (Облаштування кабінету української мови та літератури Настасівської ЗОШ I-III ступенів технічними засобами навчання)(*малий проєкт*); №16 Облаштування дитячого спортивного майданчика Обранівка у ритмі (*малий проєкт*); №21 Створення осередку духовного та культурного розвитку парафії с. Настасів (*малий проєкт*)» [22].

Зазначимо, що у громаді не набули популярності такі форми яє е-петиції, е-консультації та е-звернення.

РОЗДІЛ 3.

РОЗВИТОК ФОРМ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

3.1. Удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до прийняття рішень органами місцевого самоврядування

Забезпечення участі громадськості у місцевому самоврядуванні потребує належного організаційного супроводу. Удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до прийняття рішень органами місцевого самоврядування є важливим аспектом демократизації управлінських процесів на місцях та зміцнення взаємодії між владними інституціями і громадянським суспільством. Це сприяє підвищенню ефективності управління, забезпеченню прозорості рішень та розвитку громадянської активності.

Незалежно від того, яка форма участі буде домінуючою, важливо забезпечити дотримання певних правил та підходів. Так, вважаємо, що взаємодія із громадськістю має базуватися на таких основних принципах, як:

- по-перше, «принципу безперервності, що передбачає постійну співпрацю між місцевою владою та громадянами і формує соціально активну групу населення, яка прагне брати участь у місцевому самоврядуванні. Тому ця взаємодія має бути безперервною. Це вигідно всім сторонам: що краще громадяни обізнані про діяльність органів самоврядування, хід розробки та реалізації стратегічних планів, що частіше відбувається спілкування з владою, то легше впроваджувати проекти місцевого розвитку і залучати мешканців до їх реалізації»[25];
- по-друге, принципу відкритості, а саме «інформація про ключові етапи розробки та ухвалення важливих рішень має бути доступною для всіх зацікавлених сторін, включаючи різні соціальні групи та лідерів думок. Кожен етап роботи має відповідати прозорим, зрозумілим і загальним для всіх правилам, забезпечуючи рівність умов» [23].

- по-третє, принципу довіри, тобто «влада повинна проявляти довіру до громадян, що сприятиме взаємній довірі з боку громади. Такий підхід стимулює соціальну активність населення і посилює взаємозв'язок між владою та громадою» [24].

В рамках удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до прийняття рішень органами місцевого самоврядування, вбачаємо, за доцільне реалізувати такі заходи як:

1. Створення доступних комунікаційних платформ. Так, Векобerezовицька селищна рада, на наш погляд, повинна забезпечити громадянам доступ до інформації про діяльність влади через онлайн-ресурси, соціальні мережі, громадські слухання та інші інструменти. Це дозволить більшій кількості людей брати участь у процесах обговорення важливих питань.
2. Розвиток механізмів участі громадськості: важливо запровадити або вдосконалити різноманітні форми залучення громадян до прийняття рішень, такі як громадські консультації, форуми, опитування, петиції, а також створення консультативних рад чи комітетів, де представники громади зможуть безпосередньо впливати на ухвалення рішень.
3. Освітні та інформаційні кампанії. Зокрема, для підвищення рівня участі громадян у процесах ухвалення рішень Великобerezовицька селищна рада повинна проводити освітні кампанії, спрямовані на пояснення важливості участі в управлінських процесах, прав та обов'язків громадян, а також на навчання методам ефективного впливу на прийняття рішень.
4. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). А саме, Великобerezовицька селищна рада повинна впроваджувати сучасні технології для збору і аналізу громадської думки, що дозволить оперативно реагувати на запити та потреби місцевих мешканців. Застосування онлайн-платформ для опитувань і голосувань сприяє більшій залученості громадян.
5. Підвищення відкритості та прозорості. В рамках цього напряму, важливо забезпечити громадянам доступ до результатів обговорень, статистичних даних, планів і звітів, що дозволяє будувати довіру між органами місцевого

самоврядування та громадою. Прозорість рішень повинна сприяти зниженню корупційних ризиків і забезпечує ефективне використання місцевих ресурсів.

6. Підтримка ініціатив громадськості. Так, орган МС повинен створювати механізми підтримки громадських ініціатив, що включають фінансування або надання ресурсів для реалізації проектів, запропонованих мешканцями.

7. Регулярний моніторинг і зворотний зв'язок. Відповідно, для того, щоб громадськість відчувала вагомість своєї позиції, необхідно запровадити регулярний моніторинг ефективності прийнятих рішень і організувати зворотний зв'язок з громадянами про те, як їхні пропозиції були враховані.

Удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до процесу прийняття рішень сприятиме розвитку демократії на місцевому рівні, покращенню якості управлінських рішень і підвищенню довіри населення до органів влади.

Враховуючи те, що Великобerezовицька селищна громада є сучасною громадою, яка динамічно розвивається перед органом місцевого самоврядування постає завдання щодо зміни добробуту громадян на краще. З цією метою важливо налагоджувати співпрацю із громадськістю. У цьому плані важливо врахувати ті фактори, які впливають на залучення громадськості (рис.3.1).

Рис.3.1. Перелік факторів, які впливають на залучення громадськості [11].

Врахування перелічених факторів дозволить залучити громадськість до управління Великобerezовицькою територіальною громадою. Вважаємо, що саме активна участь жителів громади у її суспільному розвитку може бути ключовим фактором успіху досліджуваної територіальної громади, оскільки саме знання, ідеї та навички жителів громади можуть трансформуватись у додатковий ресурс її розвитку. Практика функціонування вітчизняних громад свідчить про те, що найбільшого рівня розвитку досягають ті громади, в яких, розвинена співпраця між владою та громадянами.

Важливо зауважити, що забезпечення ефективної співпраці потребує довіри між громадянами та владою. При цьому у досліджуваній територіальній громаді можуть бути застосовані як методи безпосередньої участі (громадські обговорення, електронні консультації), так і методи опосередкованої участі (опитування громадської думки).

Ефективність участі значною мірою залежатиме від відповідності цілей для ОМС та для громадян. Тому для максимальної їх відповідності важливо долучати громадськість до розробки цілей розвитку громади як стратегічного характеру, так і оперативних. Враховуючи передовий досвід успішних громад, зазначимо, що залучення різних груп мешканців варто здійснювати на різних етапах розробки та прийняття рішень.

Залучення жителів до процесу місцевого розвитку може включати різну кількість учасників. При цьому, Великобerezовицькій селищній раді доцільно залучити оптимальну кількість учасників для підвищення процесу прийняття та реалізації рішень щодо вирішення проблем місцевого розвитку громади.

Фактори участі громади проранжовано в розрізі факторів та впливу та за характером дії місцевої влади, що у формалізованому вигляді представимо наступним чином (табл.3.1).

Фактори участі громадськості в місцевому розвитку

Фактори участі	Як працює фактор	Дія місцевої влади
1	2	3
Спроможність брати участь	Включає особисті ресурси, котрі жителі мають і можуть запропонувати для громади і її розвитку: інформація, знання і навички (вміння публічно виступати, вміння писати тексти, вміння організовувати різні заходи, вміння надавати підтримку)	Сприяння розбудові спроможності через організацію заходів щодо підтримки і набуття нових навичок
Бажання до участі	Включає відчуття приналежності до громади, відчуття довіри до інших жителів і влади громади, створення можливостей для співробітництва і командної роботи	Формування відчуття спільності жителів громади, залучення жителів до різних проєктів, набуття жителями нових навичок
Створення можливостей для участі	Включає так звану громадську інфраструктуру, тобто волонтерські, дорадчі групи чи мережі, які будуть сприяти або блокуватимуть можливість для жителів громади до участі	Сприяння розбудові громадської інфраструктури, направленої на спрямування і сприяння участі жителів у місцевому розвитку і вирішенні місцевих проблем
Запрошення до участі	Включає мобілізацію жителів до участі і прийнятті рішень щодо місцевого розвитку та очікування на «розмір» внеску жителів	Сприяння запровадженню різних способів участі громадян в місцевому розвитку. Використання стимулів до участі, формування почуття обов'язку, забезпечення постійності участі, надання цільових запрошень для участі
Враховання точки зору, зворотній зв'язок	Передбачає врахування і розгляд точки зору жителів громади при прийнятті рішень, що підвищує рівень готовності брати участь в місцевому розвитку	Формування спроможності влади «відповідати» на потреби громади, оцінювати і враховувати різні точки зору, підтримувати зворотній зв'язок із жителями щодо прийнятих рішень (яке саме рішення, чому таке рішення, як рішення було прийняте, яка роль певної особи чи всіх жителів при прийнятті рішення тощо)

Примітка. Наведено на основі [42].

Ефективно налагоджена взаємодія мешканців громади та органу місцевого самоврядування до вирішення питань місцевого розвитку сприятиме успішному функціонуванню громади. Дотримання вище висвітлених підходів дозволить забезпечити отримання певних переваг як для місцевої влади, так і для громадян, та у підсумку - сприяючи зміцненню довіри, покращенню якості рішень та підвищенню ефективності їх реалізації.

Орієнтовний перелік можливих вигод від участі громадськості у місцевому самоврядуванні власне для громадян та для ОМС подано в табл.3.2.

Таблиця 3.2

Вигоди від участі громадськості у місцевому самоврядуванні

Можливі вигоди	
Для жителів громади	Для влади громади
1	2
- поява можливості більш ефективного вибору шляхів і вирішення проблем місцевого розвитку	- залучення додаткового потенціалу до роботи над вирішенням проблем
- вибір найоптимальніших напрямів витрати бюджетних коштів	- формування іміджу влади та громади як відкритих і зацікавлених в розвитку
- посилення відповідальності і підзвітності влади, що допомагає знизити рівень зловживань у владі	- можливість підвищення якості прийнятих рішень
- можливість пошуку спільної точки зору на проблеми громади і шляхи їх вирішення	- підвищення поінформованості жителів, посилення розуміння ними суті проблем для кращого пошуку шляхів їх вирішення
- формування спільного бачення майбутнього громади та направлення зусиль влади і жителів для його досягнення	- чіткіше розуміння масштабів проблем, які повинні вирішувати влада та громада
- підвищення рівня згуртованості жителів громади	- отримання ефекту причетності, що, в свою чергу, дає зростання рівня лояльності жителів громади до місцевої влади
	- спрямування ентузіазму та енергії жителів в напрямку вирішення проблем і досягнення високого рівня місцевого розвитку, тобто підвищення залученості до корисної діяльності, а не руйнувань та деструктивної поведінки
- отримання синергічного ефекту від спільної діяльності жителів громади та місцевої влади	

Примітка. Наведено на основі [17].

Таким чином, покращення організаційного забезпечення процесу залучення громадськості до ухвалення рішень сприятиме зміцненню місцевої демократії, підвищенню якості управлінських рішень і зростанню довіри громадян до органів влади.

3.2. Активізація участі громадськості у місцевому самоврядуванні з використанням інструментів електронного урядування

Активізація участі громадськості у місцевому самоврядуванні з використанням інструментів електронного урядування є важливим кроком у напрямку покращення прозорості, ефективності та демократичності управлінських процесів на місцевому рівні. Впровадження сучасних технологій дозволяє значно розширити можливості взаємодії громадян із органами влади, забезпечити більш оперативне реагування на потреби громади та підвищити рівень довіри до місцевих органів самоврядування.

Основними напрямками активізації участі громадськості через використання інструментарію електронного урядування вбачаємо наступні: розвиток електронних платформ, запровадження електронних петицій, е-громадські слухання, веб-платформи, використання мобільних додатків, тощо. Дещо детальніше зупинимось на окремих із них.

Так, розвиток електронних платформ для вивчення громадської думки, а саме: створення онлайн-опитувань, голосувань та форумів, що дозволить мешканцям висловлювати свою думку щодо важливих рішень місцевої влади. Також такі платформи можуть бути використані для обговорення проектів рішень, визначення пріоритетних напрямів розвитку територіальної громади чи погодження місцевих ініціатив. Інструментарій електронних консультацій дозволяє забезпечити широкий доступ до участі, незалежно від місця проживання чи фізичних обмежень.

Іншим напрямом вбачаємо запровадження електронних петицій. Щодо цього зазначимо, що на сайті громади є відповідні механізми, які дозволяють використовувати інструменти е-демакратії. Зокрема сайт містить такі електронні сервіси, як е-петиції, е-звернення, е-консультації та громадський бюджет (рис.3.2). Однак, незважаючи на наявність таких сервісів, населення громади використовує лише громадський бюджет.

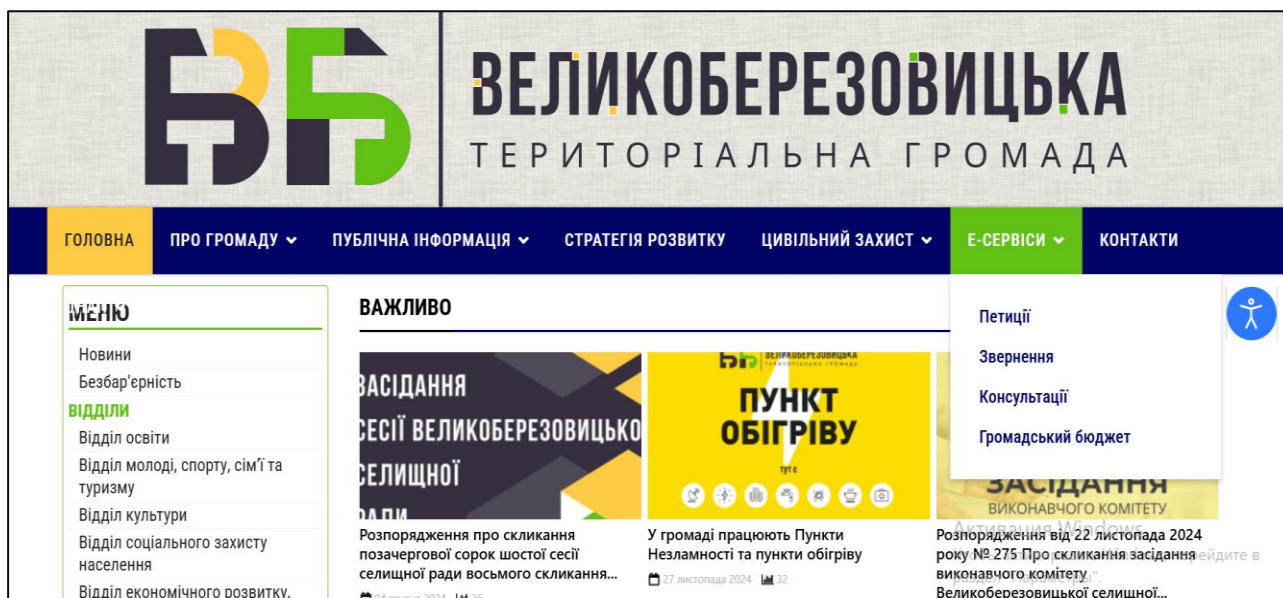

Рис.3.2. Е-сервіси Великобerezовицької територіальної громади

Примітка. Наведено за [27].

Використання механізму електронних петицій може дозволити громадянам ініціювати важливі питання, що стосуються розвитку місцевої громади. «Якщо петиція набирає необхідну кількість голосів підтримки, органи місцевого самоврядування зобов'язані розглянути її і вжити відповідних заходів. Це стимулює громадян до активної участі в процесі ухвалення рішень» [12].

Електронні громадські слухання та консультації можуть проводитись в он-лайн режимі органами місцевого самоврядування, під час яких мешканці можуть брати участь у дискусіях, задавати питання, пропонувати ідеї та отримувати інформацію про хід реалізації тих чи інших проектів. Це дозволяє здійснювати процеси обговорення в реальному часі, забезпечуючи безпосередній зворотний зв'язок.

Електронне урядування дає можливість використовувати цифрові інструменти для моніторингу і контролю. Громадяни можуть активно відслідковувати виконання рішень органів місцевого самоврядування, бюджетні витрати та реалізацію проектів. Це забезпечує прозорість і дозволяє громадянам впливати на контроль за використанням місцевих ресурсів.

Веб-платформи для надання послуг громадянам передбачає створення єдиних електронних порталів для отримання адміністративних послуг дозволяє мешканцям отримувати всю необхідну інформацію та подавати запити онлайн. Це значно полегшує доступ до послуг та стимулює більш активну участь громадян у процесах управління на місцевому рівні.

Розвиток мобільних додатків для взаємодії з громадянами, зокрема через: мобільні додатки для комунікації з органами місцевого самоврядування дозволяють оперативно отримувати важливу інформацію, подавати звернення, отримувати відповіді на питання, брати участь у голосуваннях або обговореннях.

Залучення до бюджетного процесу дає змогу за допомогою електронних інструментів місцевим органам влади активно залучати громадськість до процесу формування бюджету громади. «Це включає публікацію проектів бюджету, онлайн-обговорення та оцінку громадських пріоритетів, що дозволяє зробити процес більш відкритим та підзвітним» [32].

Навчання та підвищення обізнаності громадян для того, щоб максимізувати ефективність використання електронного урядування, важливо проводити навчальні кампанії для громадян про їхні права і можливості щодо участі в управлінських процесах через цифрові платформи. Це допоможе активізувати участь громадян у місцевому самоврядуванні.

Використання інструментарію електронної демократії стає можливим завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні, які на сьогодні є ефективним інструментом залучення громадян до процесу ухвалення рішень як органами державної влади, так і органами місцевого самоврядування. Ефективне застосування ІКТ передбачає не лише надання інформації, а й створення умов для активної участі громадян, що потребує компетентного посередництва та сприяння. На заваді ширшого електронного залучення стоять організаційні, а не технологічні виклики.

Досвід інших країн свідчить про те, що базовими факторами залучення громадян до вироблення політики є: «вибір відповідних часових рамок; цільове спрямування зусиль; інтеграція інструментів е-залучення» [32].

При цьому, основними етапами електронної участі громадян мажуть бути такі, як: «Е-інформування – розміщення інформації про діяльність влади на офіційних вебсайтах, Е-консультації – інтерактивне обговорення суспільно важливих проблем, Е-прийняття рішень – реагування влади на електронні петиції громадян» [12].

При виробленні місцевої політики можуть використовуватись такі інструменти електронного залучення (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Інструменти е- залучення громадян

Етап циклу вироблення політики	Інформування	Консультації	Участь
Визначення порядку денного	<ul style="list-style-type: none"> Пошукові засоби, що прив'язані до конкретного сайту. Попередження електронною поштою про нові питання політики. Підтримка перекладу на кілька мов. Фільтри стилю для видалення жаргонізмів 	<ul style="list-style-type: none"> Електронні дослідження та опитування громадської думки. Дискусійні форуми. Моніторинг електронних повідомлень. Дошка оголошень. Перелік найчастіше поставлених запитань (FAQs) 	<ul style="list-style-type: none"> Е-спільноти. Е-звернення. Е-референдуми
Аналіз	<ul style="list-style-type: none"> Підтримка перекладу на етнічні мови. Фільтри стилю для видалення жаргонізмів 	<ul style="list-style-type: none"> Засоби, що базуються на менеджменті фактичних даних. Складання бази даних експертів 	<ul style="list-style-type: none"> Електронні громадські журі. Е-спільноти
Формулювання	<ul style="list-style-type: none"> Попередній контроль стилю для полегшення інтерпретації технічних і юридичних термінів 	<ul style="list-style-type: none"> Дискусійні форуми. Електронні громадські журі. Інструменти е-спільнот 	<ul style="list-style-type: none"> Е-звернення. Е-референдуми щодо змін законодавства
Упровадження	<ul style="list-style-type: none"> Фільтри стилю для забезпечення простої зрозумілої мови. Електронна розсилка інформаційних вісників 	<ul style="list-style-type: none"> Дискусійні форуми. Електронні громадські журі. Інструменти е-спільнот 	<ul style="list-style-type: none"> Списки електронної розсилки для цільових груп
Моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> Електронний зворотний зв'язок. Електронна публікація річних звітів 	<ul style="list-style-type: none"> Електронні дослідження та опитування громадської думки. Дискусійні форуми. Моніторинг електронних повідомлень. Дошки оголошень. Перелік найчастіше поставлених запитань (FAQs) 	

Водночас, варто виокремити основні виклики електронного залучення: До них в першу чергу можна віднести масштаб, оскільки громадяни очікують, щоб їхня думка буде почута та врахована. Необхідно створювати віртуальні публічні простори, які сприятимуть перетворенню індивідуальних голосів на колективну думку громади. Водночас влада має розробити механізми реагування на такі обговорення. Інший аспект – спроможність, тобто забезпечення доступу до зрозумілої інформації, що дозволяє брати участь у публічних дебатах, є важливою передумовою для залучення громадян. Особливу увагу слід приділяти зменшенню цифрового розриву та залученню соціально незахищених груп і молоді. Важливою вимогою є те, що інтернет-технології мають підтримувати всі етапи вироблення політики – від інформування до зворотного зв'язку. Позиція громадян повинна враховуватися на кожному етапі процесу для забезпечення кращого формулювання політики.

Для об'єктивної оцінки результатів та вдосконалення е-демократії важливо визначити критерії та методи оцінювання ефективності електронного залучення, щоб оцінити його вплив на досягнення цілей громади та влади.

Також органи місцевого самоврядування повинні адаптувати свою діяльність до реалій інформаційного суспільства. Електронне надання адміністративних послуг, консультацій і транзакцій має стати стандартною практикою, яка постійно вдосконалюється.

Враховуючи вище вказане, можна констатувати, що електронна демократія – це не лише технології, а й організаційні зміни, що сприяють створенню ефективних механізмів взаємодії влади, громадян і бізнесу.

Також розвиток цифрових технологій дозволяє проводити заходи та надати публічну інформацію через використання віддалених інструментів. У наведеній нижче таблиці подано деякі основні інструменти віддаленої участі громадськості для обміну інформацією.

Інструменти вивчення ролі громадськості у місцевому самоврядуванні є базовими для забезпечення ефективної участі громадян у процесі прийняття рішень.

Віддалені інструменти для інформування громадськості

Інструменти	Переваги у застосуванні	Кількість учасників
Друкована інформація (інформаційні бюлетені)	Проекти з керованою кількістю зацікавлених сторін, якщо потрібно виконати друк і розсилку.	Необмежено, але витрати на друк і розсилку необхідно враховувати
Вебсайти	Усі проекти та аудиторії, до яких є доступ	Необмежений
Інформаційні гарячі лінії	Усі проекти та аудиторії, особливо ті, для яких доступ до Інтернету є проблемою	Необмежений
Електронна пошта та SMS	Усі проекти та аудиторії, до яких є доступ. Можуть використовуватися для інформування про надзвичайні ситуації через SMS або надання інформації для цільової аудиторії електронною поштою	Обмежений базою контактів для розсилки та вартістю за одне повідомлення
Інформаційні кіоски	Місцеві проекти	географічно обмежений місцем розташування
Медіа	Більші проекти, що мають загальний інтерес; використання медіа повинно бути частиною загальної комунікаційної стратегії	Необмежений
Соціальні мережі	Більші проекти, що мають загальний інтерес; використання соціальних мереж повинно бути частиною загальної комунікаційної стратегії	Необмежений

Проїмітка. Наведено за [28].

Інструменти залучення громадськості можуть бути представлені в різних формах і охоплювати усі рівні участі, за винятком етапу інформування. Для досягнення максимальної ефективності важливо обирати інструменти, які відповідають конкретній ситуації та меті залучення.

Основними критеріями для вибору інструментів можна визначити:

- «мету участі, тобто насамперед потрібно визначити, яке завдання ставиться перед залученням громадськості. Це допоможе підібрати відповідний інструмент, який найкраще сприятиме досягненню цієї мети;
- цільова аудиторія, а саме необхідно враховувати, до кого спрямоване звернення. Одні групи можуть віддавати перевагу цифровим платформам, тоді як інші обирають традиційні форми спілкування, як-от зустрічі чи обговорення;
- актуальність інформації, якщо потрібна оперативна реакція або збір відгуків, цифрові інструменти є більш ефективними завдяки своїй швидкості та доступності;

- ресурси, зокрема вибір інструменту залежить від наявності ресурсів – фінансових, людських і технічних – які можна використати для організації заходів» [37].

Процес вибору інструментів повинен бути системним і враховувати конкретні обставини. Одним із першочергових питань є потреба в особистій участі громадян для отримання їхнього внеску. Якщо це необхідно, доцільно організовувати зустрічі, обговорення або інші заходи з прямою взаємодією.

Інструменти для залучення громадськості до місцевого розвитку наведено в табл.3.5.

Таблиця 3.5

Інструменти для залучення громадськості до місцевого розвитку

Інструменти	Переваги у застосуванні	Кількість учасників
Інтерв'ю	Вивчення індивідуальних точок зору на проблеми	Індивідуальна або невелика група
Фокус-групи	Поглиблене вивчення ставлень і думок	Невеликі групи (15 або менше)
Навчальні гуртки	Обмін інформацією та цілеспрямований діалог	Маленький (5-20)
Громадські зустрічі/слухання	Представлення інформації та отримання коментарів чи відгуків від громадськості	Великі групи
Громадські майстерні	Обмін інформацією та/або вирішення проблем у малих групах.	Кілька малих груп (8-15 у кожній групі)
Світові кафе	Сприяння відкритому обговоренню теми та виявлення спільних питань	Дуже адаптивний, включає кілька одночасних розмов (4-8 у кожній малій групі)
Електронна демократія	Забезпечення прямої участі територіально розосередженої громадськості у зручний для них час	Необмежений
Соціальні мережі	Отримання кількісних відгуків щодо ідей або пропозицій у реальному часі	Необмежений

Примітка. Наведено на основі [12].

У таблиці 3.3 наведено основні інструменти, які можна використовувати для збору думок і пропозицій від громадян, зокрема для подій із особистою участю, що створює можливості для відкритого діалогу, сприяючи активному залученню громадськості до процесу прийняття рішень.

Загалом, правильний і обґрунтований вибір інструментів, що враховує мету, потреби та обставини, забезпечує успішне проведення заходів, врахування громадських інтересів і підвищення ефективності ухвалення рішень.

ВИСНОВКИ

Участь громадськості у місцевому самоврядуванні може бути різною, жителі громади можуть долучатись до процесу прийняття публічних управлінських рішень на різних етапах та у різних формах прояву такого залучення. Громадськість може долучатися до прийняття управлінських рішень на різних етапах та щодо вирішення різних питань. Також рівень участі у кожному окремо взятому випадку може різнитися залежно від того, наскільки активною та результативною є така участь. В рамках реформи децентралізації, що передбачає передачу повноважень і ресурсів органам місцевого самоврядування актуалізуються питання активного залученням мешканців до формування місцевої політики. Органи влади громад мають співпрацювати з громадянами на всіх етапах управлінського процесу - від планування і реалізації до моніторингу виконання рішень. Водночас ефективність громадської участі залежить від регламентації форм залучення, які мають бути чітко зрозумілими та законодавчо прописаними. Участь громадськості у місцевому самоврядуванні потребує належного законодавчо-нормативного забезпечення, оскільки від того наскільки чітко у законодавстві будуть прописані форми такої участі буде залежати результативність участі для територіальної громади.

Загалом, законодавчо-нормативне забезпечення питань участі громадськості у місцевому самоврядуванні включає норми міжнародного права, національні законодавчі та підзаконні акти, а також документи, які розробляються на рівні територіальної громади.

Аналіз дієвості форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні проведено на прикладі Великобerezовицької селищної громади. Великобerezовицька територіальна громада застосовує різні засоби та інструменти для залучення громадськості до вирішення питань місцевого розвитку. Територіальна громада активно приймає участь у програмі "U-LEAD з Європою", реалізуючи різні ініціативи для підвищення рівня власного соціально-економічного розвитку. В результаті такої співпраці розроблено

Стратегію розвитку громади, при розробці якої враховувалась думка мешканців громади, зокрема проводились опитування. Результати співпраці селищної ради та громадян знайшли відображення у цілях громади, зокрема підціллю до стратегічної цілі» Відкрита влада» визначено «Підтримку громадських ініціатив та підвищення громадської активності». Однією з найпопулярніших форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні Великоберезовицької територіальної громади є Громадські слухання. Іншою популярною формою участі є громадський бюджет, який може з одного боку бути засобом розподілу фінансових ресурсів, а з іншого - платформою для висловлення ідей, потреб та поглядів мешканців.

Удосконалення організаційного супроводу залучення громадськості до прийняття рішень органами місцевого самоврядування є важливим аспектом демократизації управлінських процесів на місцях та зміцнення взаємодії між владними інституціями і громадянським суспільством. Це сприяє підвищенню ефективності управління, забезпеченню прозорості рішень та розвитку громадянської активності. Забезпечення ефективної співпраці потребує довіри між громадянами та владою. У досліджуваній територіальній громаді можуть бути застосовані, як методи безпосередньої участі (громадські обговорення, електронні консультації), так і методи опосередкованої участі (опитування громадської думки).

Активізація участі громадськості у місцевому самоврядуванні з використанням інструментів електронного урядування є важливим кроком у напрямку покращення прозорості, ефективності та демократичності управлінських процесів на місцевому рівні. Сучасні технології дозволяють розширити можливості взаємодії громадян із ОМС, забезпечити оперативне реагування на потреби громади та підвищити рівень довіри до ОМС. Основними напрямками активізації участі громадськості через інструментарій електронного урядування вбачаємо наступні: розвиток е-платформ, запровадження е-петицій, е-громадські слухання, веб-платформи, використання мобільних додатків, тощо.